

Nr 209.

Ankom till riksdagens kansli den 7 juni 1918 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om anslag till räntefria lån för underlättande av studiemöjligheterna för begåvade men fattiga lärjungar vid offentliga lärdomsanstalter.

(2:a avd.)

I tvenne likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Oscar Olsson m. fl.*, nr 76, och den andra inom andra kammaren av herr *G. Möller m. fl.* nr 128, vilka hänvisats till statsutskottets förberedande behandling, har hemställts, att riksdagen måtte ställa till Kungl. Maj:ts förfogande 150,000 kronor att användas till räntefria lån för underlättande av studiemöjligheterna för begåvade men fattiga lärjungar vid offentliga läroanstalter av skilda slag, efter det Kungl. Maj:t fastställt reglemente för dessa medels utdelande i överensstämmelse med i motionerna framlagda grunddrag.

Beträffande vad till stöd för framställningen anförts får utskottet hänvisa till motionerna.

Utskottet håller väl före, att det är ett för staten ingalunda oviktigt intresse att de bästa begåvningarna bland den svenska ungdomen kunna, om deras håg står åt studier, oberoende av den samhällsklass de tillhöra, nå den utbildning, som kräves för att inom samhällslivets olika områden bekläda viktiga poster. Motionärerna utgå emellertid från den förutsättningen, att detta under nuvarande förhållanden skulle vara så gott som uteslutet. De göra sålunda gällande, att ett bildningsmonopol råder »till förmån för de sämre utrustade begåvningarna», varigenom »hinder läggas

*Utskottets
yttrande.*

i vägen för utnyttjande av de bästa, från vilka samhällslager de än må komma».

Enligt utskottets mening är så icke med verkliga förhållandet överensstämmande.

Först och främst må erinras därom, att staten tillhandahåller avgiftsfri undervisning i talrika bildnings- och lärdomsanstalter av olika slag, vid vilka inträdet står fritt för en var, oberoende av vilken samhällsklass han tillhör. Även understöder staten obemedlade och mindre bemedlade lärjungar vid flera läroanstalter med stipendier.

Nu yrka motionärerna, att staten dessutom skall träda emellan med räntefria studielån åt begåvade men fattiga lärjungar vid offentliga läroanstalter av skilda slag och att riksdagen måtte för ändamålet ställa till Kungl. Maj:ts förfogande 150,000 kronor. Enligt motiveringen ha motionärerna härvid huvudsakligen avsett begåvade men fattiga studerande vid bildningsanstalter, som meddela kompetens för viss levnadsbana.

Utskottet kan ej undgå att hysa allvarliga betänkligheter mot ett insläende på en sådan väg. Det är svårt att bilda sig en uppfattning om vilka konsekvenser den föreslagna låneverksamheten kunde medföra och vilken omfattning den kunde taga. Sannolikt skulle den leda ganska vitt ut och tvivelsutan även medföra ej oväsentliga förluster för staten. Ej heller anser utskottet välbetänkt att befrämja en alltför stark tillströmning till våra undervisningsanstalter, varigenom överproduktion av fackutbildade alumner inom en hel del levnadsbanor uppstår. Även håller utskottet före att det för de studerande själva kan ligga en fara uti att allt för lätt erhålla lån, varigenom de frestas att glömma sparsamheten och åsamka sig skulder, som kunna komma att tynga deras ekonomi hela livet igenom.

Utskottet vill ock påpeka, att möjligheterna för begåvade men fattiga studerande att erhålla studiehjälp numera äro ganska stora. Vid många läroanstalter finnas rätt betydliga stipendier, genom vilka eleverna beredas en god hjälp. Vidare utdelas årligen ett stort antal understöd till studerande ur den på senare tiden tillkomna stora Cedergrenska uppfostringsfonden. Även andra fonder av mindre betydenhet finnas, ur vilka understöd åt studerande utgå. Den enskilda hjälpsamheten är också i våra dagar ganska stor, då det gäller begåvade studerande.

Motionärerna förutsätta, att de föreslagna lånen i allmänhet skulle komma att utgå till elever i mognare ålder. Men studerande, som kommit till sådan ålder och hunnit ådagalägga begåvning och flit i sina studier,

torde i regeln icke vara urståndsatta att erhålla studiehjälp även utan statens ingripande. Det kan vidare befaras, att den enskilda hjälpsamheten kommer att minskas, om statslån för studier införes och möjlighet att hänvisa den hjälpsökande till att söka erhålla sådant därigenom beredes.

Då slutligen de riktlinjer angående den föreslagna lånerörelsens organisation, som av motionärerna skisserats, därjämte äro alltför svävande för att utskottet skulle kunna tillstyrka ett beviljande av det begärda anslaget, får utskottet alltså hemställa

att herrar Olssons och Möllers m. fl. ifrågavarande motioner icke må av riksdagen bifallas.

Stockholm den 7 juni 1918.

På statsutskottets vägnar:

S. H. KVARNZELIUS.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:
från första kammaren: herrar *S. H. Kvarnzélius, O. M. Strömberg, G. M. H. Ekelund, J. Nilsson, H. F. Lamm, O. Bergqvist, C. G. Ekman, H. G. W. Wrangel, J. L. Widell, A. Pers,* greve *N. F. Posse* och *C. I. Asplund* samt
från andra kammaren: herrar *J. B. Eriksson* i Grängesberg, *H. Andersson* i Skivarp, *J. Olofsson* i Digernäs, *N. A. Nilsson* i Kabbarp, *A. Anderson* i Råstock, *C. Persson* i Stallerhult, *J. Jönsson* i Revinge, *O. H:son Waldén, G. Odqvist, J. A. Ingvarson, C. R. Jansson* i Falun och *W. Bäckström*.

Reservationer:

av herrar *S. H. Kvarnzélius, H. F. Lamm, A. Pers, J. Olofsson* i Digernäs, *N. A. Nilsson* i Kabbarp, *J. Jönsson* i Revinge och *W. Bäckström*, vilka ansett, att utskottets yttrande och förslag bort hava följande lydelse:

Utskottet håller i likhet med motionärerna före, att det är ett betydande samhällsintresse att bereda de verkliga begåvningarna möjlighet att i det samhälleliga arbetet göra sig gällande till gagn för både det enskilda och det allmänna. Särskilt i en tid, då det anses självfallet att ett lands naturtillgångar skola utnyttjas i möjligaste mån, bör det icke förbises att en av de väsentligaste betingelserna för ett sådant utnyttjande är

den vid de olika arbetena sysselsätta personalens insikter och skicklighet samt förmåga att leda arbetet. Det synes uppenbart, att härvidlag kraven komma att ställas mycket höga, och ju mera de skärpas, desto mer har man att uppmärksamma nödvändigheten av att tillvarata och utbilda de för sådant ändamål lämpliga begåvningarne.

Utskottet, som väl icke kan dela den uppfattning motionärerna synas hysa därom att redan på skolstadiet skulle i allmänhet kunna utrönas, hvilka begåvningar som äro »verkligt stora», finner sig emellertid kunna gifva sin anslutning till motionärernas tankegång för så vitt den utmynnar uti, att staten ej bör ställa sig likgiltig till frågan om de fattiga men begåvade elevernas framhjälpan.

Att såsom motionärerna föreslå utan föregående utredning ställa en betydande summa till Kungl. Maj:ts förfogande för ändamålet, anser utskottet emellertid icke tillrådligt. Därtill är denna fråga av alltför vidsträckt och svårlöst natur. Bland åtgärder i berörda syfte är utdelande av räntefria lån åt studiebegåvade ynglingar, som redan gått igenom skolor för den förberedande undervisningen, den utväg som närmast låter tänka sig. Det bör likväl beaktas, att en sådan förmån i flertalet fall skulle komma en ungdom till del, som i fråga om bildningsmöjligheter är jämförelsevis gynnsamt ställd, nämligen ungdomen i städer och stadsliknande samhällen, där ett väl utvecklat skolväsen finnes. Med allt erkännande av att sagda stadsungdom bör erhålla skälig del av de förmåner, som i förevarande avseende må varda beredda, får det dock icke förglömmas, att landsbygdens ungdom i ifrågavarande hänseende befinner sig i en långt sämre ställning.

Vid den utredning i ämnet, som torde vara nödvändig, innan några åtgärder företagas, anser utskottet det därför vara skäl att särskilt uppmärksamma landsbygdens behov. Ifrån landets avlägsnare delar höres numera ofta klagan över att tjänstemän av alla grader hava svårt att trivas där. I den mån så verkligen är fallet skulle denna svårighet möjligen kunna avhjälpas genom att begåvade men fattiga ynglingar från dessa bygder erhöles understöd till utbildning inom för dem passande levnadskall för att sedan verka i sin hembygd. Staten borde måhända för att vinna ett sådant mål söka samarbete med landstingen. Inom Kopparbergs län har, enligt vad utskottet har sig bekant, under en mycket lång följd av år med gott resultat lån av landstinget lämnats till fattiga ynglingar för utbildning till folkskollärare. Där har man alltså redan inslagit på den väg, för vars beträdande av staten motionärerna nu gjort sig till målsmän.

Utskottet, som vill förorda, att en allsidig utredning av hithörande förhållanden nu företages, får för den skull hemställa,

att riksdagen, i anledning av herrar O. Olssons och Möllers m. fl. ifrågavarande motioner, må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t föranstalta om utredning angående lämpligaste sättet för understödjande av begåvade men fattiga lärlungars utbildning vid för dem passande läroanstalter samt till riksdagen därefter inkomma med det förslag vartill denna utredning kunnat föranleda.

Av herrar *C. I. Asplund*, *J. B. Eriksson* i Grängesberg *A. Anderson* i Råstock, *O. H. Waldén*, *J. A. Ingvarson* och *C. R. Jansson* i Falun, vilka anfört följande:

»Staten har onekligen det största intresse av att de bästa begåvningarna bland vår ungdom, vilken samhällsklass de än må tillhöra, kunna erhålla den utbildning, som är nödvändig för att göra dem lämpliga och dugliga till ledarplatserna på olika områden inom samhället.

Motionärerna framhålla med rätta, att barnen från de i ekonomiskt avseende bättre situerade samhällsklasserna hava ojämförligt större möjligheter att komma i åtnjutande av den högre undervisningen än de mindre bemedlades barn, varav följer, att medelmåttorna bland de förra även ha större utsikter att komma fram till de viktigaste posterna inom samhället än de bästa begåvningarna bland de senare, vilka endast i enstaka undantagsfall lyckas erhålla det nödvändiga ekonomiska stödet för att kunna genom studier förvärva sig den högre kompetens som kräves på mera ansvarsfulla platser. Härigenom hindras också en fri och öppen tävlan mellan de bästa krafterna vid besättandet av dessa platser.

Den av motionärerna åberopade statistiken bestyrker också riktigheten härav. Då t. ex. inom Lunds studentkår under åren 1890—1918 i medeltal endast 4 % av de studerande kommo från den verkliga ekonomiska medelklassen, som dock omfattar mer än två tredjedelar av hela befolkningen, visar detta till fullo, vilka oöverstigliga svårigheter som ställa sig hindrande i vägen för de mindre bemedlade att förskaffa sig utbildning vid högre läroanstalter. I alldeles särskild grad torde detta gälla beträffande landsbygdens befolkning, där möjligheterna att komma i åtnjutande av en mera kvalificerad undervisning äro ännu mindre än i städerna,

såvida föräldrarna ej ha råd att bekosta en i längden dyrbar vistelse vid en vanligen i stad belägen högre skola.

Visserligen finnes det redan nu en viss om också i hög grad begränsad möjlighet för de mindre bemedlade att tillgodogöra sig den högre undervisningen, dels därigenom att den är avgiftsfri för sådana lärjungar vid ett stort antal av statens bildnings- och lärdomsanstalter, dels genom de större eller mindre stipendier, som vid vissa av dem utdelas till obemedlade och mindre bemedlade elever. Dessutom finnas en del enskilda donationer, från vilka fattiga begåfvade studerande kunna erhålla studieunderstöd.

Det stöd, som på detta sätt lämnas för ifrågavarande ändamål, räcker dock icke ens tillnärmelsevis för att fylla det föreliggande behovet. Det viktiga samhällsintresse, det här gäller att tillgodose, kräver att staten ytterligare träder hjälpande emellan.

Andra kammaren har också visat sig behjärta detta krav genom att vid 1916 års riksdag för sin del besluta om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om utredning i berörda syfte. Första kammaren har däremot såväl nämnda år som 1917 avslagit den hemställan om dylik utredning, som båda åren framstälts av dess första tillfälliga utskott.

Då majoriteten i denna kammare påtagligen icke finner det förenligt med sina speciella intressen att från statens sida ett kraftigare stöd lämnas åt begåfvade men fattiga studerande, men ett verkligt statsintresse torde kräva, att denna fråga får en snar lösning, synes ingen annan framkomlig väg givas, än att riksdagen beviljar ett visst anslag för ifrågavarande ändamål att ställas till Kungl. Maj:ts förfogande att utdelas efter de av motionären angivna riktningarne. Kungl. Maj:t lär härvid icke underlåta att dessförinnan låta vidtaga den förberedande utredning, som kan finnas nödig för att säkerställa medlens riktiga och rättvisa fördelning, liksom ock låta verkställa utredning om i hvilken grad ytterligare anslag för ändamålet kunna vara erforderliga samt inkomma till riksdagen med förslag härom.

Med hänsyn till det nuvarande statsfinansiella läget, som gör det nödvändigt att iakttaga största sparsamhet med statens medel, anse vi oss emellertid endast kunna tillstyrka ett anslag på 100,000 kronor för ifrågavarande ändamål.

Vi hemställa alltså,

att riksdagen måtte på så sätt bifalla herrar O. Olssons och Möllers m. fl. ifrågavarande motion, att

riksdagen ställer för år 1919 till Kungl. Maj:ts förfogande 100,000 kronor att användas till räntefria lån för underlättande av studiemöjligheterna för begåvade men fattiga lärjungar vid offentliga läroanstalter av skilda slag, efter det Kungl. Maj:t fastställt reglemente för dessa medels utdelande i öfverenstämmelse med i nämnda motion framlagda grunddrag.